NOTI DWAR IS-SUPERSTIZZJONI TAT-

TBAĦĦIR

KIF MIĠBURA MINN FOMM IL-POPLU

Guido Lanfranco

F'din il-kitba mhux il-ħsieb tiegħi li niddiskuti l-istorja tas-superstizzjoni tat-tbaħħir fil-gżejjer tagħna imma biss biex nuri x'qaluli għadd ta' Maltin dwar dan is-suġġett. Mis-sena 1993 sal-1995, minbarra snin oħrajn, waqt il-parteċipazzjoni tiegħi fi programmi fuq ir-radju RTK (minbarra radjijiet oħra) dwar drawwiet u tradizzjonijiet Maltin, bdejt norjenta s-suġġett b'mod li nħajjar lis-semmiegħa anzjani jew lill-uliedhom biex, permezz tal-*phone-ins*, jitkellmu fuq l-esperjenzi personali tagħhom. Kien hemm għadd kbir li wieġbu fuq kull suġġett u, għalkemm mhux dejjem kien possibbli, rrekordjajt ħafna minn dak li qalu. Kien hemm ukoll min ipprefera jiktibli ittra. Hawn qed nuri biss direttament meħuda mit-traskrizzjonijiet tar-*recordings* li jittrattaw dwar is-superstizzjoni tat-tbaħħir. Inħalli f'idejkom biex tosservaw il-varjanti f'dak li kienu jgħidu u jagħmlu niesna li jirrifletti s-sitwazzjoni f'Malta u Għawdex fl-ewwel nofs tas-seklu għoxrin.

* "Biex tbaħħar kienet issib għatu tal-landa tal-gallettini. Kienet tpoġġi fih weraq taż-żebbug, melħ . . . Il-melħ għall-għajn . . . u tgħid: 'San Barnabaw, l-għajn ħażina tmur minn hawn.' Iddur ukoll sa taħt is-sodda . . . F'Sibt il-Glorja . . . Ukoll fuq ras it-tfal u sat-taraġ tal-bejt; tibda minn fuq għal isfel." *(Mara, 25-V-1993)*

* "Għat-tbaħħir, in-nanna tiegħi (kieku issa għandha qrib 90 sena) kienet issib il-weraq taż-żebbuġ niexef ġo taġen ħażin u tbaħħar kull nhar ta' Ħamis. Iddur kull erba' rkejjen tal-kmamar. Warajha t-tfal jgħidu l-Kredu, u hi tgħid: 'San Pawl ta' Ruma, jekk hawn l-għajn reġġagħha lura.' L-irmied kienu jiġbruh ġo karta u jarmuh f'salib it-toroq. Meta kien idum ma jaqbad iż-żebbuġ kienet tgħid: 'Mela veru hawn l-għajn ħażina fid-dar!'. " *(Mrs. Bonavia, Fgura, min Ħal Tarxien 25-V-93)*

* "Għal xi waħda marida jew sfortunata kienu jgħidu: 'Ara kif insteħtet din! Xi ħadd seħetha!'. U jbaħħru bi ftit weraq taż-żebbuġ, ftit xema' tat-tniebri u seba' melħiet u jgħidu t-talb. Jidħlu seba' darbiet fil-kamra jew fejn tkun, taħt is-sodod, madwar dak li jkun. Hi stess m'ilhiex li marret biex tbaħħar lil waħda għax ġiet għaliha biex tbaħħrilha għax qalet li misħuta, anki tgħaddi minn quddiemha persuna, seħtitha u għajnitha. Tidħol u toħroġ seba' darbiet, u titlob, Missierna u Ħobżna, Sliema u Qaddisa u Glorja, kull darba, u tgħid: 'F'ġieħ San Pietru Pawl ta' Ruma, Jekk għandek xi għajn ta' xi għejra ta' xi mibgħeda terġa' lura; F'ġieħ San Barnabaw jekk hawn ix-xjaten oħroġhom barra minn hawn.'." *(Mara mill-Mosta, 25-V-1993)*

* "Meta kien ikollha xi dubju f'xi ħaġa kienet tbaħħar. Ukoll nhar ta' Ħamis meta kienet iddoqq il-qanpiena f'xis-sebgħa ta' filgħaxija. Wara li kienet tixħet il-melħ kienet tgħid: 'San Barnabaw, keċċi t-tentazzjoni minn hawn'. U missierna, Avemarija u Glorja. Kienet tbaħħar bit-taġen fuq ras kulħadd, u titfa' l-melħ. Meta jibda jaqbeż il-melħ jgħidu: 'Ħarġet l-għajn!'. Ibaħħru minn ġewwa għall-bieb ta' barra; ukoll kienu jħalltu ix-xemgħa tat-tniebri." *(Mara, 25-V-1993, kienet tgħix man-nanna.)*

* Għallmithielha mara oħra ta' tmenin sena xi tletin sena ilu. "San Barnabaw, daħħal l-għajn tajba u oħroġ il-ħażina minn hawn.!" *(Mara, 1-VI-93)*

* "Kien hawn waħda, l-Ħamis kienet dejjem tbaħħar id-dar; is-sena kollha." *(Mara, Qala, Għawdex 16-II-94)*

* "Il-Ħamis dori hawnhekk kulħadd ibaħħar ġo turtiera, jaħraq iż-żebbuġ milli jagħtu Ħadd iż-Żebbuġ . . . Kulħadd ibaħħar. Niftakar jien anki ommi, Alla jaħfrilha, u missieri. Kellna kantina jraqqad il-bhejjem ġo fiha. Kienet tinżel bil-duk u tbaħħar u tgħid xi ħoġa wkoll kienet. Nhor ta' Ħamis biss; Is-sena kollha. *(Karmenu Spiteri, Żejtun, aktar minn 80 sena 16-II-1994)*

* "Niftakar liz-zija kienet toqgħod tistenna proprju li tgħaddi l-istawa ta' Kristu Rxoxt. Malli tgħaddi minn quddiem il-bieb tad-dar iz-zija kienet taqbad tbaħħar. Eżatt, tistenna l-istatwa tgħaddi minn quddiem id-dar. Kellha taġen qadim. Titfa ż-żebbuġ, taħarqu u tbaħħar. Kint għadni tifel; però kienet tgħid it-talb." *(Raġel, Ħal Qormi, 23-II-1994)*

* "Ommi kienet tbaħħar f'Sibt il-Glorja filgħodu. Żebbuġ ġo xi landa tal-kunserva, iddawwar it-tfal magħha. Id-dar kollha, fuq u isfel u fost it-talb tgħid: 'Jekk hawn xi għajn ħażina toħroġ; Sinjur, berkilna din id-dar li ngħixu fiha'. Wara l-bieb iżżomm fergħa; Fil-basket li toħroġ bih tħobb iżżomm xi biċċa żebbuġa. Jekk tiltaqa' ma' xi ħadd f'xi gwaj jew ma jiflaħx kienet tagħtih werqa żebbuġa. Lit-tifla ż-żgħira kienet tagħmliha werqa żebbuġa mal-pram jew puxċer, għax imbierka. Qabel kien idur is-sagristan mat-toroq u jagħtik weraq taż-żebbuġ kemm trid f'Ħadd il-Palm kif il-kappillan ibierku fuq iz-zuntier, u jtuh xi ħaġa." *(Mara, Ħamrun, 23-III-1994)*

* Ommi kienet tbaħħar id-dar fil-mota tal-Ħamis, wara l-Ave Marija filgħaxija, bħala tifkira tat-twaqqif tal-Ewkarestija; għadha tindaqq f'xi postijiet. Ommna kienet tgħidilna: 'Kulħadd jieqaf f'xi jkun jagħmel'. Fil-mota tal-Ħamis. Noqogħdu għarr-kobbtejna . Kellha taġen lest bil-weraq taż-żebbuġ ta' Ħadd il-Palm u tbaħħar id-dar u fuq ras kull wieħed minna. Kienet tagħmel forma ta' Salib bit-taġen u tgħidilna ngħidu Kredu waqt li tberikhom. Kienet tgħid li meta ż-żebbuġ idum ma jieħu n-nar kien sinjal li se jiġi xi gwaj fuq id-dar. Kienet ukoll tbaħħar kontra l-għajn." *(Raġel, 23-III-1994)*

* "Fuq l-arkova (*) . . . Lill-għarusa l-ġdida kienu jgħidulha: 'Ddaħħal lil ħadd f'dik il-kamra! Mgħandu jaraha ħadd, lanqas l-istess membri tal-familja jekk ma jkunux il-ġenituri jew in-nanniet!' Għax l-arkova (*) kienet tkun kamra bil-ħnejja fejn kien hemm biss is-sodda u kien hemm purtiera kbira. Ma kien jidħol ħadd fiha dik, anzi jekk xi ħadd għal xi raġuni jew oħra jidħol kienet tgħidlek: 'Ara li tbaħħarha!', jekk ikunu barranin." *(Mara, Raħal Ġdid, 23-XI-94) (*) Trid tgħid alkova.*

* "Ommi kienet tagħmel iż-żebbuġ niexef fuq taġen, taħarqu u ddur il-kmamar kollha f'Sibt il-Glorja filgħodu." *(Mara, Tas-Sliema, 15-II-1995)*

* "Talba għal waqt it-tbaħħir: 'Żebbuġ imbierek, żebbuġ għażiż, żebbuġ tad-devozzjoni, keċċi kull għajn ta' ferħ, ta' għira, ta' tentazzjoni' Għal tliet darbiet; Kredu." *(Anna Psaila, Qormi, ittra 17-III-1995)*

* "Jien għadni nbaħħar f'Sibt il-Glorja u ngħid: 'Baħħar baħħarni mix-xitan ostorni'. U tgħid il-Missierna. 'Għammar inti Ġesù ma' Marija u San Ġużepp', 'Skansana mid-deni', u hekk, u tgħid il-Paternoster. Kull kamra kienet tagħmel; taħt is-sodda, kullimkien. Iż-żebbuġ taħarqu u, kif jagħmel id-duħħan u jintefa,. . . hekk, tibda tbaħħar. Ikollu fwieħa qisha ta' ġenna, ngħidilha jiena. Għat-tbaħħir ġieli jixħtu ponn melħ għall-għajn, jew ras ta' tewma. Għall-għajn ommi kienet taħraq sew ras tewm, tixħtilha ponn melħ u tbaħħar biha biex tmur l-għajn. Mhux maż-żebbuġ, għax dik (*jagħmluha*) meta jkun hemm suspett li daħlet l-għajn." *(Mara, Valletta, 15-III-1995)*

* "It-talba tat-tbaħħir kienet hekk. L-ewwel trodd is-salib mbagħad tgħid: 'Sant'Anna u San Mikiel ġejjin mill-art ta' Betlem. Il-Madonna timxi u tbierek u tiltaqa' ma' San Mikiel u qaltlu: 'San Mikiel, fejn sejjer?' Qallha sejjer inbaħħar dik il-għajn u kreatura. U qaltlu 'Fittex mur qabel ma jinqata' ż-żebbuġ mill ġnien.' Dik il-għajn li ratek, dik il-għajn li ferħet bik, jinqata' d-diskors minn fommha u ħadd aktar ma jsemmik. Jekk hi għajn toħroġ 'l-barra, jekk mill-ferħ hi terġa' lura' Mbagħad tgħid tliet Avemarijiet, Glorja Patri għal tliet darbiet b'devozzjoni kbira. It-tbaħħir għadu jsir ħafna u, jekk ikun hemm mara jkollha tarbija jidhrilha li se timrad xi ftit, tbaħħar." *(Lawrence Camilleri, Xewkija, 15-III-1995)*

* "Jien kelli l-mamà tiegħi, bħalha kien hawn ħafna, nhar ta' Ħamis kienet tbaħħar mad-dar kollha. Kienet iddoqq dik il-mota nhar ta' Ħamis. Kienet titfa' ż-żebbuġ u x-xemgħa safra tat-tniebri; dik kienu jagħtuhielna meta jiġi jbierek l-arċipriet. Però, meta jidħlu f'xi affarijiet, jiġu fid-dubju, tfal mhux sewwa, jiġi xi ħadd fid-dar, kienet tbaħħar, għax kienet temmen fih. U kienet tgħid talba fl-aħħar: 'San Pietru ta' Ruma, jekk hi ferħa waqqafha, jekk hi għajn reġġagħha lura.' U tgħid xi Avemarijiet; meta taħseb li hemm għajn kienet tgħid dik. Ukoll, kellna l-fniek zgħar. Missieri kien jifraħ ħafna bl-affarijiet; jibda d-dmugħ nieżel minn għajnejh. Allura, qabel jara l-ħaġa li se jifraħ biha kien jgħid 'l ommi: 'Baħħarha!' għax kien jibża' li jgħajjinha l-ħaġa, anke meta kien ikollna t-tfal żgħar." *(Mara, Nadur, 15-III-1995)*

* "Meta kienet iddoqq il-Glorja ta' nhar ta' Sibt kienu jkunu lesti biż-żebbuġ tas-sena ta' qabel. Kienu jaħarquh u jbaħħru d-dar bih." *(Doris Dimech, Floriana, 29-III-1995)*

* "Niftakar 'l ommi, Sibt il-Għid, malli jibdew il-qniepen fl-għaxra ta' filgħodu, tal-Kattidral u ta' San Ġorġ, kienet tibda

tbahhar." *(Mara, Rabat Ghawdex, 29411-1995)*

"F'Sibt il-Glorja. Alla jahfrilha, ommi, kienet tiehu l-weraq taż-żebbuġ u taharqu, niftakarha, fxi taġen qadim, induru maghha u nghidu xi Kredu u talb hekk. ĠO taġen qadim jew ghatu ta' landa. Konna nghidu xi orazzjoni insomma. Kienet tibda minn isfel u nitilghu t-taraġ." *(Mara, 12-IV-1995)*

* "Biex inbaħhar jien niftah il-bieb ta'barra u niftah il-bieb tat-bitha biex nghid jekk ikun hemm xi ħaġa tohroġ. Kienet tiġini wahda xiha tbahharli u fkull kantuniera tal-kmamar, kienet taħraq iż-żebbuġ. Hekk." *(Mary Zammit, Santa Venera, anzjana, 12-IV-1995)*

"Ghandi 71 sena, marna tieghi kienet tbahhar u jiena bqajt bis-sistema li nbahhar sa Hum, li nghid: 'San Pawl ta' Ruma, jekk hawn xi ghajn reġġagħha lura.' Mbaghad l-irmied konna noħorġuh fsalib it-toroq. Issa, minflok fsalib it-toroq, l-irmied narmuh fil-ġnien. Kienet tbahhar taht is-sodod. Tibda minn fuq, tasal sal-bieb ta' barra u tghid: 'San Pawl ta' Ruma jekk hawn xi ghajn reġġagħha lura.' *(Mara, Ħammn 124V-1995)*

* "ln-nanna kienet tghid li meta tbahhar kienet tghid il-Kredu; dejjem hekk nafha." *(Mara, 12-IV-1995)*

* "Zijuwi kien qassis, żmien il-gwerra li ghaddiet. Meta kont qed inbahhar haduli taht il-vit u tfihuli!" *(Mara, Birkirkara, 12-IV-1995)*

Nota: Din il-ġabra dwar Is-superstizzjoni tat-tbahhtr, qieghda biss blex turi aspett mlll-kultura taghna ghal skopijlet ta' studju u bl-ebda mod ma tfisser ti jlen qed naqbel ma dak ti ntqaljew qed ninkuraġġlh.

© Guido Lanfranco

APPREZZAMENT

ALFRED FENECH

Flt-22 ta' Marzu, 2009 halllena s-Sur Alfred Fenech li kien ilu membru tal-Ghaqda tal-Folklor sa mis-snin tmenin. Kien ġie elett membru tal-Kumitat f1-1983. Is-Segretarja dak iż-żmien kienet Ms. Jessie Grech u, meta din iżżewġet u rriżenjat mill-kumitat fl-1986, Alfred Fenech lahaq Segretarju minflokha. Dam Segretarju sal-2002, meta sfortunatament kellu jirreżenja minhabba problemi ta' sahha. F'Marzu 2006 Alfred Fenech reġa' dahal fil-Kumitat u fl-2008 inhatar Viċl-President

Is-Sur Fenech kien ihobb hafna l-folklor u oggetti assoċjati mal-hajja tal-imghoddi, u kellu kotlezzjoni generali kbira li fiha kellu wkoll dak li hu folkloristiku. Kien jipparteċipa fid-diversi wirjtet u harġiet li kienet taghmel l-Ghaqda tal-Folklor u kien jurf nteress f kulma naghmlu. Kien ingarigat mill-Hobb/es *Society* ibbażata l-Ħamrun ghal snin kbar, kollu nteress u heġġa.

L-Ghaqda ttlfet habib kbir li fforma parti mportanti mill-istorja taghha. Ahna nibqghu nahsbu flh fit-talb taghna u nestendu l-kondoljanzi taghna lill-familja tieghu. RIP

Guido Lanfranco

APPREZZAMENT

ALFRED FENEC H

Kien il-Viéi-President tal-Ghaqda tal-Folklor; miet fit-22 ta' Marzu, 2009 wara marda qasira. Kellu 74 sena. Fit-12 ta' Mejju l-Kumitat tal-Ghaqda ghamillu quddiesa ghal ruhu fil-kappella tal-Isptar Santa Katerina, H'Attard, u l-kumitat attenda flimkien ma' hafna membri tal-familja tieghu.

Alfred twieled il-Ħamrun, u kien bniedem habrieki u attiv hafna. Kien ilu hafna fl-Ghaqda tal-Folklor u minn dejjem wera nteress, mhux biss fil-folklor imma fkull ħaġa Maltija. Kien Patrijott. Barra li kien membru tal-Ghaqda taghna, kien membru attiv ta' hafna ghaqdiet ohra tal-kultura, speċjalment *ta\-Hobbies Society.* Kellu kollezzjoni vasta ta' affarijiet taF folklor, u meta kien jieħu sehem fxi wirja bl-affarijiet tal-kollezzjoni tieghu tal-folklor dejjem kien isemmi l-Ghaqda tal-Folklor.

Tfifna membru li kien erudit u habrieki, u li kien ihobb tabilhaqq iil art twelidu. Kien jaħdem fiċ-Ċivil mal-Gvem, u kien irtirat.

Naghtu l-ghomor lil martu Grace, u Hl uliedu u l-familja tieghu kollha, u l-qraba.

Niftakru fth, u fix-xoghol fejjiedi li għamel u nitolbu għal ruhu.

RIP

AD.